

האם החינוך הסיני הוא המודל הנכון? שתהיו עמלים בתורה מבוסס על לקו"ש ז/316

הבוקר היה לי וויכוח עם הילד שלי, בן העשר. הוא התעורר מוקדם ולקח ליד את הטלפון. הערתי לו בעדינות: "אם קמת מוקדם והראש צלול, עדיף ללמוד משנה בעל פה ואני אצ'פר אותך יפה". הוא ענה תשובה ניצחת: "מה אני חייב? אני עומד במשימות בבית הספר ולא צריך יותר..."

ובכן, אולי הוא צודק? מאיפה בא השיגעון היהודי לדרוש מהילד להתאמץ מעבר לחובות שלו? אני מניח שהבית שלנו אינו היחידי שתוהה בסוגיה הזו וכל יום שואלים הורים את עצמם האם לדחוף את הילד להתאמץ יותר מהחובות הבסיסיים או לתת לו לחיות בשקט?

לפני חמש שנים פרצה סערה בקהילה החינוכית בארצות הברית. איימי צ'ואה, פרופסור באוניברסיטת העילית "ייל" בקונטיקט, שהיא בת להורים שהיגרו מסין לארצות הברית, כתבה ספר מטלטל בשם "המנון הקרב של אימא נמרה" (הוצאת מודן בעברית). היא דורכת בכל הכוח על היבלת הכי כואבת לאמריקאים: העובדה שהתלמידים הסינים עוקפים את האמריקאים – ועוד יותר אותנו – בכל פרמטר אפשרי. במבחן פיז"ה בשנת יציאת הספר לאור, תלמידי שנחאי ראשונים בקריאה, בעוד שהאמריקאים במקום 17 והישראלים – אוי לבושה - במקום 37. השנחאים ראשונים במתמטיקה, ארה"ב במקום 31 וישראל 42. במדעים: שנחאי במקום הראשון, ארה"ב במקום 23 ואנחנו – 42.

ההסבר של צ'ואה פשוט: התלמידים האמריקאים כושלים כי יש להם הורים אמריקאים, ואלו הפסיקו לחנך את הילדים להתאמץ ולנצח. מרוב דיבורים על אינדיבידואליות, ההורים שכחו לתבוע מהילד ללכת מעבר לעצמו. הסינים, לעומתם, לא מוותרים. הם תובעים מילדיהם בעקשנות להשיג מצוינות.

היא מספרת כיצד העבירה את הבנות שלה מסלול גידול קשוח בו היו חייבות להשיג ציון A בכל בחינה. הבת שלה, בת השש, לא אהבה לימודי פסנתר, והאימא הפכה את הבית לאזור מלחמה. היא לא נתנה לה לקום מהכיסא עד שתסיים לנגן ואימא לתרום את בית הבובות שלה ליתומים. בסוף, הילדה הצליחה לבצע את המשימה ומאז לא הפסיקה לנגן. המסקנה: הורים מערביים טועים כשהם מכבדים את ההתנגדות של הילדים לפרוץ את אזור הנוחות שלהם.

הספר עורר סערה על רקע הצעדים הקיצוניים בה פעלה. אכן נעזוב את הצעדים הללו וגם נדלג על השטות של השגת ציון A בכל בחינה (ראו הערה¹), אבל נדבר על המהות: האם צריכים לחנך את הילד להתאמץ מעבר ליכולות השגרתיות שלו או מוטב לשמוח בכך שהוא לא שובר כלום?

הבה נבחן את עמדת התורה: המילים הראשונות של רש"י בפרשת בחקתי מטילות פצצה. רש"י אינו מדבר על חינוך הילדים אלא על חובת המבוגרים:

"אם בחקתי תלכו ואת מצותיו תשמרו" – מפרש רש"י: "שתהיו עמלים בתורה".

פרשת בחקתי היא פרשת הברכות. הקב"ה מבטיח כל טוב גשמי למי שילך בחוקיו וישמור מצוותיו וכאן בא רש"י ויוצר מהפכה: השכר הגדול אינו מובטח על עמידה ביעדים, אלא על מצב אחר: לימוד

¹ **ההבדל בין החינוך היהודי לסיני הוא בשני פרטים:** א. התורה דורשת מאמץ ולא מצוינות. יהודי לא צריך להשיג ציון A בכל מבחן, אבל נדרש להתקדם צעד אחד יותר מהרגילות. לכן אם הילד קיבל במבחן הקודם 65 ונעת התקדם ל-71, מגיעות לו כל התשואות. ב. החינוך היהודי לא מחייב את כל הילדים לנגן בכינור ופסנתר, אלא בוחן את נטייתו האישית של התלמיד ומעודד להתמקד בתחום הלימוד הקרוב לליבו – משנה, הלכה או אגדה. ככתוב: "חנך לנער על פי דרכו" ו"לעולם ילמד אדם במקום שליבו חפץ".

סיפור: הרב שבתי סלביצקי, שליח חב"ד באנטוורפן, למד בצעירותו בישיבה ליטאית מכובדת, "קול תורה" בירושלים. פעם שם לב לאחד מחבריו, שהוא שרוי בנפילת רוח. אחרי לחצים הסכים הבחור לפתוח את הלב. "אין צדק בעולם. אני צריך ללמוד יומם ולילה בשביל להשיג הצלחה בלימוד התורה ובסוף אני משיג תוצאות בינוניות. ואילו בחור אחר התברך בכישרונות גאוניים ואף שהוא כמעט לא לומד, הוא מצליח לצבור ידע אדיר ויהפוך בעתיד להיות 'גדול'. מה הצדק כאן?"

הרב שבתי הציע לו לכתוב את השאלה לרבי מלובאוויטש. הרבי ענה: אין שום מצווה להיות 'גדול'. יהודי לא חייב להשיג מצוינות. המצווה היא לעבוד את ה' וכל אחד בהתקדמות שלו גורם את הנחת הגדולה ביותר.

תורה מתוך עמל ויגיעה, לימוד שכרוך במאמץ מעבר למה שבא בקלות. מכאן שיהודי הוא לא מי שממלא יעדים, אלא מי שפורץ אותם בכל יום מחדש.

הרבה אנשים חיים מול הקב"ה עם טבלת משימות: בגיל צעיר קבעו כמה דקות תורה יהיו בשבוע ואינם רואים צורך לחדש. בא רש"י ויוצר מהפכה: יהודי חייב לצמוח ולדרוש מעצמו יותר מרגילות. המשמעות היא כפולה, לשני הכיוונים: גם תלמיד חכם שידוע כל התורה, חייב לעשות דברים שהוא לא רגיל בהם ולעמול מעבר ליכולותיו. ולאידך, גם עם הארץ שאינו מבין – מקבל שכר גדול על עמלו.

והשאלה היא למה: מה נותן המאמץ? הרי עניינו של לימוד התורה הוא ידע ובקיאות ומה זה משנה איך הגיע הלומד לשם? בזכות כישרון או ייחוס? העיקר שהוא יודע. וכי בבגרות במתמטיקה בודקים כמה שעות למד הנער למבחן?! וכי בגיליון קורות חיים בודקים כמה שעות לקח להוציא את התואר?!

למה הדבר דומה? החפץ חיים בפרשתנו מביא משל חד להשיחז את הפלא: אדם נכנס לחנות חליפות ועובר על תוויות המחיר. הראשונה 100 דולר, השנייה 150 דולר, השלישית עשרת אלפים. הוא היה בטוח שזאת חליפה של מעצב-על ולבש אותה בהתרגשות. לתדהמתו היא הייתה פגומה, החוטים פרומים והכפתורים לא עמדו ישר. הוא נדהם: חליפה כזו לא לוקחים בחינם והם דורשים \$10,000?! בעל המפעל הסביר: את החליפה תפר חיט עיוור שבקושי רואה מהו עושה. הוא עמל עליה כמה שנים והם נאלצו לשלם לו את כל המשכורת. וכיון שכך הם דורשים עליה פי כמה...

נו, ברור שהטיעון לא משכנע לקוח להוציא את הארנק, כי בעולם הזה בוחנים תוצאות ולא מאמצים. והשאלה הגדולה היא למה הקב"ה מתמקד במאמץ ודורש ללכת מעבר ליכולת, ולאידך, משלם גם כשאינן תוצאות טובות?

אנו נבחן את השאלה הזו באמצעות תמיהה נוספת, כואבת ומציקה שלא נותנת מנוח: לאן נעלמו ילדיו של משה רבנו? איך זה יתכן שגדול המורים והמחנכים שחינך דור שלם והעמיד אותו על הרגליים – ילדיו נעלמו מהאופק? איך מסבירים את העובדה הכואבת שמשה צועד תמיד מוקף בבני משפחתו, הוא הולך עם אהרן אחיו, עם חור, בנה של מרים, ואלעזר ואיתמר בני אהרן. ורק בניו שלו, יוצאי חלציו, נעלמו אל החשכה ואיש אינו יודע מה קרה עימם?

ב. השבוע נקרא שתי פרשיות והפרשה השנייה, בחקתי, מתחילה עם מילים סתומות:

1. ויקרא כו: אם בחקתי תלכו ואת מצותי תשמרו ועשיתם אתם: ונתתי גשמיכם בעתם ונתנה הארץ יבולה... וההשיג לכם דיש את בציר ובציר ישיג את זרע ואכלתם לחמכם לשבע וישבתם לבטח בארצכם

מה משמעות המילים הראשונות "אם בחקתי תלכו"? באיזה חוקים הכתוב מדבר?. בדרך כלל הסבר המילה "חוקים" הוא קיום המצוות, אבל הפסוק ממשיך "ואת מצותי תשמרו ועשיתם אותם" ולכן עולה השאלה מה כוונת המילים הראשונות: "אם בחקתי תלכו"?

הספורנו מסביר בפשטות: 'חקות' הם גזרות מלך שינהג האדם בהם בהשתדלות עסקי חיון, וההתנהגות בהם יקרא הליכה, כאמרו 'ובחקתיהם לא תלכו', 'ואת חקתי תשמרו ללכת בהם'.

המילה "בחקתי" מתייחסת במיוחד לאותה קבוצת מצוות על שכליות שאיננו מבינים טעמים ומקיימים אותן כמו "חוק" שרירותי בציינת גמורה. כמו שעטנז, קורבנות וטומאה וטהרה. בכך מובן המשך הלשון "תלכו", שכן הציינת לדרך המצוות נקראת "הליכה בדרך התורה".

לדבריו של הספורנו יש ראייה בתורה וברש"י. זאת לא הפעם הראשונה שהתורה מחלקת בין "מצותי" ל"חקתי" ורש"י פירש כבר:

בראשית כו,ה: עקב אשר שמע אברהם בקלי וישמר משמרת מצותי חקותי – רש"י: 'מצוותי' – מצות שאילו לא נכתבו ראויין להצטוות כגון גזל ושפיכות דמים. 'חקתי' – דברים שיצר הרע ואומות העולם משיבין עליהן: אכילת חזיר, לבישת שעטנז, שאין טעם בדבר, אלא המלך גזר חקו על עבדיו.

בכל זאת, רש"י כאן מפרש אחרת ומעניק משמעות חדשנית ומפתיעה למילה "חוקים":

רש"י: 'אם בחקתי תלכו' – יכול זה קיום המצות, כשהוא [ממשיך ואומר]: 'ואת מצותיו תשמרו ועשייתם אותם' הרי קיום המצות אמור? הא מה אני מקיים 'אם בחקותי תלכו': שיהו עמלים בתורה.

ויסוד הדברים במדרש ספרא: מלמד שהמקום מתאוה שיהו ישראל עמלים בתורה.

המילים "בחקתי תלכו" מדברות על לימוד התורה ולא על קיום המצוות, ובזה גופא, לימוד מתוך עמל ויגיעה. כך שברכות הקב"ה מגיעות בזכות סוג ספציפי מאוד של לימוד: מתוך יגיעה ומאמץ. וכמובן דברי רש"י תמוהים מאוד: איך הגיע לפירוש הזה ברמת הפשט?

א. איך המילים "בחקתי תלכו" קשורות ללימוד התורה, וללימוד מתוך עמל ויגיעה? הרי "בחקתי" הולך בדרך כלל על המצוות שנקראות "חוקים" ולא על הלימוד? ב. במיוחד שאלו הפכים גמורים: המילה "חוק" מסמלת צייתנות ללא הבנה, בעוד שעמל הלימוד מבקש לעמוד על סודם של דברים? ג. גם לא מובן הביטוי "אם בחקתי תלכו"? לאן הולכים עם עמל ויגיעה? הרי לומד התורה יושב על מקומו ולא נע לשומקום?

אור החיים: ו[מהו] טעם שקרא הכתוב עמל התורה חוקה ... ו[מהו] טעם אומרן לשון הליכה?

אמנם חשוב להדגיש שעצם מעלת היגיעה היא לא המצאה של רש"י. בכל הדורות מצאנו הדגשה על סוג לימוד כזה שדורש מאמץ מעבר לכוחות. הכוונה היא הן ליגיעה כמותית, הן ליגיעה איכותית והן לצורת חיים כללית של ויתור למען התורה.

עמל בכמות: לימוד בלילה, בזמנים שהגוף עייף ומותש. בהערה² הובאו 2 סיפורים כדוגמאות.

2. רמב"ם תלמוד תורה ג: אין דברי תורה מתקיימים באלו שלומדים מתוך עידון ואכילה, אלא במי שממית עצמו עליהן ומצער גופו תמיד ולא ייתן שנת לעיניו, לעפעפיו תנומה. אמרו חכמים דרך רמז: 'זאת התורה אדם כי ימות באהל' - אין התורה מתקיימת אלא במי שממית עצמו באוהלי חכמה.

עמל באיכות, בהעמקת הדעת וביגיעת המוח:

חגיגה ט: אמר בר בר רב ה' להלל: מאי דכתיב (מלאכי ג, יח) 'ושבתם וראיתם בין צדיק לרשע בין עובד אלקים לאשר לא עבדו', היינו צדיק היינו עובד אלקים היינו רשע היינו אשר לא עבדו? א"ל 'עבדו ולא עבדו' תרוייהו צדיקי גמורי ניהו ו[בכל זאת נקרא 'אשר לא עבדו' ד] אינו דומה שונה פרקו מאה פעמים לשונה פרקו מאה ואחד. ומשום פעם אחת קרי ליה 'לא עבדו'?! אמר לו: כן, צא ולמד משוק של חמרין שמסיעים עשרה פרסי בזוזא, ואחד עשר פרסי בתרי זוזי (ישכיר לך אדם חמורו בזוז אחד, שכבר נהגו כן, אבל אם תאמר לו לילך פרסה יותר - ישאלך שני זוזים, כי הוא יותר מרגילותו).

עמל בצורת החיים של מאמץ עבור חיי תורה:

² **עמל תורה:** 1. הט"ז, רבי דוד סגל, היה בצעירותו רב בעיירה קטנה בגליציה בשם פרוביז'נא. תושבי העיירה היו עניים מרודים ולא שילמו לרב, אך הוא שקד על תלמודו ביום ובלילה. פעם למד באמצע הלילה ולפתע חש כאבים בשן. כיון שלא הייתה בביתו טיפת אלכוהול, צעד לבית המרחץ וביקש כוסית קטנה. המוזג היהודי ביקש תשלום של קופיקה אחת, אך הרב התנצל כי הוא שרוי בעוני ואין לו מטבע. הרב ביקש לרשום בהקפה ובעתיד ישלם. המוזג לא היה אדם חכם וכתב על הלוח מאחוריו: הרב מרא דאתרא - קופיקה אחת.

בבוקר הגיעו העגלונים להרטיב את הגרון ונדהמו לראות על הלוח: וסילי 12, ניקיטה 15, הרב שליט"א 1. זה מה שעושה הרב שלנו באמצע הלילה?! במקום ללמוד תורה הוא שותה עם האיכרים הגויים?! הלשון הרע התפשט ועד הערב כבר פוטר ממשרתו. הוא נאלץ לעזוב את העיר מחמת הבושה, אך לא אמר נואש: הוא המשיך ללמוד בעוני, ובהמשך הפך לרב העיר החשובה לבוב ולאחד מגדולי הפוסקים בכל הדורות.

2. שמעתי מהרב יוסף צבי סגל: הוא שהה אצל הרבי מליובאוויטש בחודש תשרי תשכ"א. ראש השנה חל אז בימים חמישי ושישי – והרבי לא נהג לישון בראש השנה. אחר כך הגיעה השבת ובליל שבת, הרבי לא היה ישן באופן קבוע. בימים ראשון ושני בלילה, התקיימה יחידות לאורחים לאורך כל הלילה, וכך הבחורים הבינו פתאום, שהרבי לא ישן כבר כמעט שבוע ימים.

כמה בחורים החליטו לעשות משמרת ולעקוב מתי הרבי ישן. היה שם חלון, ממנו היו יכולים להשקיף על החדר ולראות את הראש. הוא שמע את קולו של הרבי לומד ומתנגן, ולאט לאט הקול נחלש והיה נראה שהרבי הוריד את הראש על השולחן. אחרי תנומה בת שבע דקות! הרבי קם, נטל את הידיים ושב ללמוד עם כל החיות...

מנחות ז,א: אבימי נשכחה ממנו מסכת מנחות. הלך לבית תלמידו, רב חסדא, וביקשו ללמדו. ולמה לא שלח לתלמידו שיבוא אליו? חשב שכך הלימוד ייקלט בו יותר (רש"י: כמובא במגילה ו' אם יאמר לך אדם יגעת ולא מצאתי - אל תאמין, לא יגעת ומצאתי - אל תאמין. יגעת ומצאתי תאמין).

ואולם ככל שהדברים מעוררים מבחינה דרשנית, עולות השאלות עימם פתחנו: למה החיים חייבים להיות קשים? מה לא טוב באחד שיש לו שני שיערים בשבוע וטוב לו? ואיך רש"י מצליח למצוא את הרעיון של "עמל התורה" בתוך הלשון הפשוט "בחקתי תלכו" שמדבר בדרך כלל על מצוות חוקיות?

ג. ניגש לעניין באמצעות עיון בשאלה מרתקת, שעומדת בבסיס שלשלת העברת התורה בין הדורות:

היהדות היא דת משפחתית, היא צומחת בבית ועוברת בתוך המשפחה מאבות ואימהות לילדיהם. כל תולדות ספר בראשית בנויים בצורה של "אלה תולדות נח ... ואלה תולדות יצחק בן אברהם". כל אדם גדול מעביר את המסורת לילדו אחריו וכך אנו מכירים לפרטי פרטים את המשפחה של אברהם, יצחק, יעקב, עמרם אבי משה, מרים אחותו ואהרן אחיו.

וכאן מגיע הפלא הגדול. יש רק **חריגה אחת בתולדות אבות האומה**: אדם אחד אינו מעביר את המקל לילדיו שלו, ופלא הפלאות הוא שמדובר בגדול המחנכים והמלמדים.

משה רבנו צועד תמיד כשהוא מוקף בבני משפחתו ומעצים את אחיו ואת אחייניו. כשהוא יוצא למלחמה הראשונה אחרי יציאת מצרים, מלחמת עמלק, הוא יוצא עם אהרן וחור, בנה של מרים. כשהוא נפרד לעלות לשמים וכאילו צופה בליבו את אסון העגל, הוא מדריך את העם לפנות בכל שאלה לאהרן וחור. כך הייתה הטענה של קרח שמשה שומר הכול לו, לאחיו ולאחייניו.

3. שמות יז: ומשה אהרן וחור עלו ראש הגבעה... וידי משה כבדים... ואהרן וחור תמכו בידיו מזה אחד ומזה אחד – **רש"י:** חור – בנה של מרים היה וכלב [בן יפונה] בעלה. **שמות כד:** ויעל משה אל הר האלוקים... והנה אהרן וחור עמכם מי בעל דברים יגש אלהם.

יתירה מכך: משה מושח את אהרן ובניו לכוהנים וקובע בעצמו את העובדה **שגדולה עוברת בגנים**.

שמות כח,א: ואתה הקרב אליך את אהרן אחיך ואת בניו אתו מתוך בני ישראל לכהנו לי אהרן נדב ואביהוא אלעזר ואיתמר. **ויקרא ח,יג:** ויקרב משה את בני אהרן וילבשם כתנת ויחגר אתם אבנט.

וכמה שזה עצוב: משה ממנה את בני אהרן, אבל לא את בניו שלו. הוא עצמו מצווה להעביר מרוחו ליהושע בן נון ולמנות אותו אחריו. האזכור האחרון לבני משה היה (שמות יג) בתחילת הדרך כאשר הגיעו לפגוש אותו בהר סיני, אחרי יציאת מצרים, ומאז נעלמו עקבותיהם.

התמיהה כואבת יותר לאור העובדה **שמשה כן ניסה להכניס את ילדיו לתוך ההנהגה**. זה לא שהוא זנח אותם חלילה, אלא הפציר בקב"ה למנות את בניו תחתיו, אבל הקב"ה סירב לכך. וזאת מהטעם הקשה שהם אינם ראויים להיות ממשיכי העברת התורה מדור לדור.

כך לומדים חז"ל בפרשת פנחס: משה מבקש שם מהקב"ה למנות אדם שיירש אותו. וזה די תמוה: מה פתאום מתייחס משה להסתלקותו מהעולם? ולמה דווקא שם? אלא אחרי שנאמרה הלכת בנות צלפחד, לפיה הילדים יורשים את אביהם ואפילו בנות יורשות באין בנים, משה ניצל את העת רצון לבקש שחוק הירושה יחול גם בתוך משפחתו.

במדבר כז: וידבר משה אל ה' לאמר: יפקוד ה' אלוקי הרוחות לכל בשר איש על העדה – **במדבר רבה שם** – כיון שירשו בנות צלפחד אביהן, אמר משה: הרי השעה שאתבע צרכי. אם הבנות יורשות, בדיון הוא שירשו בני את כבודי. אמר לו הקב"ה: 'נוצר תאנה יאכל פריה' (משלי כז יח) – בניך ישבו ולא עסקו בתורה, יהושע הרבה שרתך והרבה חלק לך כבוד והוא היה משכים ומעריב בבית הועד שלך, הוא היה מסדר את הספלים והוא פורס את המחצלות... כדאי הוא שישמש את ישראל.

התשובה של הקב"ה כואבת וישירה: ירושת ממון עוברת לילדים ישירות, אבל ירושת תורה עוברת רק לבנים ראויים ואילו בניך אינם ראויים לכך.

ולא צריך להיות מפרש כדי לחפש הסבר: איך זה שרובן של ישראל לא הצליח בתוך ביתו שלו?

בפשטות, הדבר ממחיש את אופייה של התורה. היא אינה שייכת למשפחה, היא לא רשומה בטאבו על אף אחד. בעוד כתר כהונה וכתר מלכות עוברים בגנים, "כתר תורה מונח ועומד ומוכן לכל ישראל, שנאמר 'תורה צוה לנו משה מורשה קהלת יעקב'". אין איש שיכול לפטור עצמו מלימוד התורה בטענה שהוא לא נולד במשפחה הנכונה, משום שתורה ציווה "לנו" משה, היא שייכת לכל ישראל.

כך ידוע על רבי עקיבא ועל רבי אליעזר בן הורקנוס, שבאו משומקום והפכו להיות גדולי ישראל וכו'.

ואולם ברצוני להזכיר רעיון מיוחד במינו ששמעתי בשמו של הגאון יוסף דב הלוי סולובייציק, ראש ישיבת יצחק אלחנן ומגדולי רבני אמריקה, ולכאורה יסוד הדברים רמוז כבר באור החיים הקדוש: בני משה היו כעין תיירים בעם ישראל, הם צפו מבחוץ ולא קיבלו את ההזדמנות **להיקשר עם התורה בעומקם**. שכן בני **לא נאבקו על היהדות שלהם** - ואדם לא מעריך דבר שלא עלה לו ביוקר, שלא התייסר להשיג אותו.

לשון הפסוק לגבי הגעת יתרו למחנה ישראל: "וייקח יתרו חתן משה את צפרה אשת משה אחר **שילוחיה** ואת שני בניה", אבל באיזה "שילוחים" מדובר? לאן "שלח" אותה משה? מובא במדרש כי זה היה הרגע בו משה התגלה כבעל וכאבא. כשהוא הגיע למצרים בפעם הראשונה עם אשתו ובניו, פגש אותה אהרן ונבהל: בשביל מה להכניס למצרים משפחה שלא סובלת? וכאן התגלו רחמי הבעל והאב והוא שלח אותם בחזרה למדין.

רש"י: 'אחר שילוחיה' - כשאמר לו הקב"ה במדין 'לך שוב מצרימה ויקח משה את אשתו ואת בניו וגו' יצא אהרן לקראתו ויפגשו בהר האלוקים. אמר לו מי הם הללו? אמר לו זו היא אשתי שנשאתי במדין ואלו בני. ולהיכן אתה מוליכן? אמר לו למצרים. אמר לו על הראשונים אנו מצטערים ואתה בא להוסיף עליהם! אמר לה: לך לבית אביך, נטלה שני בניה והלכה לה.

ואולם הרגע הזה חרץ את גורלם הרוחני: כי נאבדה מהם ההזדמנות להיאבק על היהדות שלהם. הדרך שילד קונה דבר – היא לא באמצעות הנאות ופינוקים, אלא דווקא באמצעות מאמץ. היגיעה **קושרת בין הילד ובין הדבר הנקנה** והופכת אותו לבעל ערך בעיניו.

וזאת מכמה סיבות: א. עצם המאמץ מעלה את הערך של הדבר בעיני הנאבק. המאבק מלמד שהדבר הוא יקר ושווה להילחם עבורו.

ב. המאבק מאפשר לילד את הרגשת ההשקעה וההישג. הוא נלחם, התאמץ והשיג. וזאת הנעלה שברגשות. הניצחון מייצר הרגשה של ערך ומשמעות וקושר בין האדם לדבר הנקנה. כך אמרו חז"ל: "אדם רוצה בקב שלו יותר מתשעה קבים של חברו", משום שהוא רואה בקב הזה את כל היזע והדמעות עד לניצחון. הקב האחד מעניק משמעות לעצם היותו אדם.

משל מפורסם: בן של איש עשיר לא הזיז את עצמו. הוא ישן עד הצהריים ואז בזבז את הזמן עד לפנות בוקר. האבא התפוצץ והחליט לחנך את הילד. הוא פנה לשכנו הנפח וביקש להכניס את הילד לעבודה. ביום ראשון הופיע הילד בנפחיה, אבל הנפח ראה שאין עם מי לדבר. הוא הגיע בבגדי נסיך והידיים החלקות שלו לא השתכנעו להיכנס לתוך האש. הוא ישב כל השבוע במשרד ושיחק במחשב.

ביום שישי נתן לו הנפח מאה שקל כמשכורת, כדי שאביו לא ירביץ לו. הילד חזר הביתה והראה לאבא את הכסף, ואולם אבא קפץ וקרע את השטר. הילד משך בכתפיו והמשיך הלאה. בשבוע הבא שוב ישב במשרד באפס מעש וקיבל משכורת. כשהאבא קפץ וקרע את השטר, משך הילד בכתפיו.

בשבוע השלישי, החל לשעמם לו. הוא החליף לבגדי עבודה, סחב מתכות כבדו ועמד עם הנפח מעל האש וצרב את הידיים. בסוף השבוע קיבל שטר שוב והביא הביתה. אבא בא לקרוע את השטר, אבל הילד קפץ וצעק: "לא, קרעתי את הגב בשביל להשיג את הכסף...".

אנחנו אוהבים את מה שאנו משקיעים בשבילו, כי אנו רואים בו את כל הדם והיזע. ואכן ילדי ישראל במצרים התנסו בכך: הם נאבקו כדי להישאר נאמנים לעם ישראל ולכן ידעו להעריך את הנס של מתן תורה. ילדי משה הגיעו למתן תורה כתיירים, משום שמשה רבנו כמו אבא טוב, רצה להגן עליהם, לגדל אותם באווירה בטוחה וכך לא חקקו בנפשם את האהבה לתורה.

העירני חכם אחד שיסוד הדברים נמצא כבר באור החיים הקדוש:

שמות לב: 'למה ה' יחרה אפך בעמך אשר הוצאת מארץ מצרים' - אור החיים: משה בא לסתור מה שאמר לו ה' 'ואעשה אותך לגוי גדול', [ענה משה] לא יתכן שימצא הכנת אושר הצדקות בבני משה שלא יצאו מארץ מצרים... כי יציאת מצרים הוא דבר המעמיד השתעבדותם לבורא. משא"כ הבאים ממשה שלא ידעו ואינם בגדר יציאת מצרים והפסד זה אין לו תיקון.

אחרי ההקדמה הזו, נשוב לענייננו: התורה דורשת מיהודי מאמץ כי המאמץ מחבר לתורה. כל עוד אנו לומדים תורה – אנחנו רק תלמידים, אבל כשאנו מתאמצים עבור התורה – אנו נעשים יהודים של תורה. לימוד מוריד את התורה אלינו, אבל יגיעה מרימה אותנו אל התורה. היא חוקקת בתוך הנפש הכרעה והערצה אל התורה.

בכך מבאר הרבי מליובאוויטש את החיבור שעושה רש"י בין המילים "בחקתי תלכו" ובין "שתהיו עמלים בתורה". והרי לכאורה כפי ששאלנו, "חוקים" ו"עמל תורה" אלו שני הפכים גמורים?

הרעיון עמוק: המילה "בחקתי" היא מלשון "חקיקה באבן", אלו חוקים שחקק אותם הקב"ה בעולם כמו פסל שחורט באבן והחריטה הופכת להיות חלק מהאבן עצמה. בעוד שכתובה בדיו נשאת לעולם כשכבה נוספת על הקלף, חקיקה הופכת להיות האבן עצמה. ולכן הסיק רש"י שהכוונה היא ל"עמל תורה", משום שהעמל חוקק בתוך הנפש את האהבה לתורה. כשהנפש האלוקית מוסרת נפשה למען התורה – הנפש הבהמית נפתחת וחווה חריטה עמוקה. היא מבינה שהעסק רציני³.

בהערה הובא סיפור יפה⁴.

4. ליקוטי שיחות יז/9-318 והערות 9-28: צריך לומר בדברי רש"י שהעניין של 'עמלים בתורה', רמז כבר במילים 'בחקתי תלכו'. ההסבר בזה: חקיקה צריכה הרבה יותר כוח ומאמץ מאשר כתיבה, ואולם החקיקה שנעשית באבן הטובה גורמת שינוי באבן עצמה. כך המצות שקרויות 'חוקים' מלשון חקיקה: קיום דבר שאינו מונח מצד השכל ועד שהוא היפך השכל, הוא עבודה קשה, הרבה יותר מקיום דבר שמונח על פי שכל. ואולם הקיום גורם שינוי בנפש הבהמית עצמה. וכך כאשר לומד אדם באופן של

³ בכך מבררים את דברי המדרש: "ראתה שפחה על הים, מה שלא ראה יחזקאל בן בוזי" ולכאורה אם ראתה גילויים נעלים מיחזקאל, למה נשארה "שפחה"? הייתה אמורה להפוך להיות יותר גדולה מהנביא? אלא שמ"לראות אלוקות" לא מתקדמים, השאלה כמה מתייגעים להתקדם הלאה בזכותו וכך לחקוק אותו בנפש. ⁴ סיפורי חסידים, ז'ין, מועדים 249: הצדיק רבי ישראל מ'רז'ין היה מגדולי החסידות בדורות הראשונים. הוא ניהל את חייו בעשירות וזכה להחזיק בתפילין נדירות שבהן התפלל סבו הגדול המגיד ממעזריטש. אחרי פטירתו חילקו בניו את הירושה והמאבק העיקרי התמקד כמובן בתפילין הקדושות. הבנים סיכמו שכל אחד יכניס פתק בתוך מעטפה סגורה מהו מוכן לוותר מחלקו בירושה עבור התפילין, ומי שייתן את הוויתור המשמעותי יזכה באוצר. אחרי שכולם כתבו והכניסו במעטפה, הם שינו את דעתם והחליטו להטיל גורל. מי שזכה בתפילין היה הבן השלישי, ר' דוד משה, שהפך להיות האדמו"ר מצ'ורטקוב. האח הגדול, האדמו"ר רבי אברהם יעקב פרידמן מסדיגורא, היה כאוב מכך שלא זכה, הוא היה הבכור וציפה לקבל יותר מחלקו וביקש לפתוח את מעטפת האח שזכה ולראות על מה וויתר. הם ראו שאותו אח התחייב לוותר על כל חלקו בירושה כדי לזכות בתפילין. כעת הבינו מדוע זכה בגורל. חלפו שנתים והאח הגדול מסדיגורא ישב עם חסידיו וגילה שכאבו לא חלף. הוא מקנא באחיו שזכה להתפלל בתפילין של סבו, המגיד ממעזריטש. ניגשו שניים מחסידיו והתוודו על סוד נורא שמעיק עליהם: מיד אחרי אותו גורל, כאב ליבם לראות את רבם מקנא באחיו ולכן פתחו את התפילין והוציאו מתוכן את הפרשיות הקדושות והניחו במקומן פרשיות כשרות. מאז הם מסתובבים עם הפרשיות הנעלות ולא יודעים איך לצאת מזה. האדמו"ר הזדעזע וביקש לקבל מיד את הפרשיות. הוא נסע לצ'ורטקוב וראה דבר מפתיע: אחיו התכונן לתפילה, לקח בידיו את התפילין הקדושות של המגיד, נאנח, והניח אותן בחזרה על השלחן. במקומן הניח תפילין אחרות. "אגיד את האמת", גילה האח הצעיר, "מאז ההגרלה לא הנחתי אותן. בכל פעם שאני לוקח את התפילין אני מרגיש קושי להניחן, כאילו אינני ראוי להן". "אחי האהוב", ענה האח הגדול, "זה לא אתה שלא ראוי לתפילין, אלא הפרשיות הפשוטות לא ראויות לאדם כמוך. הבאתי לך את הפרשיות הקדושות של הסבא והן הראויות לאדם שנתן את כולו לזכות במצווה..."

'עמל תורה', שמצריך יגיעה ומאמץ קשה, הדבר חוקק את הלב שלו ואפילו לב האבן נחרט ונימוח באמצעות עמל התורה, וכהסיפור הידוע על רבי עקיבא שראה כיצד אבנים שחקו מים.

בכך מסבירים מפרשים אחרים את הלשון "בחקתי תלכו", שכן דווקא התמסרות באופן של "עמל תורה", גורמת הליכה והתקדמות אצל האדם ושינוי מהקצה אל הקצה.

ד. נשוב אל הנושא בו פתחנו: חינוך ילדים ליגעת ומצאת.

שמעתי פעם משפט יפה: הדבר הכי גרוע שהורה יכול לעשות לילד הוא לא לדרוש ממנו, לעטוף אותו בחיים נוחים וקלים.

לדרוש מילד להתאמץ זה לא עונש, זאת המתנה הגדולה שאפשר לתת לו: להעניק לו את מתנת הניצחון, לתת לו משהו להיאבק עבורו וללמד אותו שהוא יכול לנצח. להסיר ממנו את הפחד מפני התמודדויות ולהטמיע בו את ההכרה שהוא יותר גדול מהאתגרים שלו.

באופן מעשי: הדרך לחנך ילד לניצחון עוברת בשני כלים: עקביות ולחגוג הצלחות. בהתחלה צריכים להיות עקביים ולעמוד עליו. אם צריך לשלב פרסים נשלב פרסים, אבל העיקר שהוא ילמד להתאמץ עבור משהו. ואחרי שינצח את עצמו ויגיע להישגים – מגיע הזמן לחגוג את ההצלחה ולעשות ממנה עניין וכך מתקבע בלב הילד אהבה נצחית לתורתנו הקדושה.

**כתיבת הדרשות והשיעורים והפצתם באופן חופשי
מתאפשרת בתמיכתם של שלוחי הרבי ברחבי תבל**

**ובחסותו האדיבה של הנגיד החסידי
ר' שניאור ורעייתו יוכבד שיחיו מינסקי
להצלחה רבה בכל ענייניהם
ולעילוי נשמת מרת
שיינא בעשא בתיה בת יוסף דב**